

onder de conservatieven, de voortdurende onderlinge competentiestrijd tussen de diverse organisaties binnen de katholieke arbeidersbeweging. Maar het geheel is toch te brokkelig, te onoverzichtelijk en te zeer gefixeerd op de eigen zuil om de hoge verwachting van een synthese die de komende decennia mee kan waar te maken. Dan hadden de auteurs naar mijn mening toch wel wat meer werk mogen maken van structurele verklaringen voor het grote verschil tussen de Vlaamse en de Waalse ontwikkeling, in plaats van het te laten bij de summiere zinsnede zonder enige bronvermelding op pagina 1,251 : '... de in Wallonië veel grotere differentiatie tussen de sociale klassen: waar in Vlaanderen zowel om sociale als om culturele en godsdienstige redenen (veel keuterboeren en kleine zelfstandigen, gemeenschappelijke godsdienst, Vlaams bewustzijn) een interstedelijke eenheid in een 'zuil' relatief gemakkelijker te verwezenlijken was, was dat in Wallonië veel moeilijker wegens de grote sociale en culturele verschillen tussen arbeiders, grote landeigenaars en bourgeoisie. De klassensolidariteit lag er integendeel veel meer voor de hand'. Men hoeft toch waarachtig geen sociaal-economisch historicus te zijn om in te zien dat een zo belangrijke verklaring voor uiteenlopende wegen nadere uitleg behoeft in een studie die een synthese pretendeert te zijn. Ook het gebrek aan nadere plaatsbepaling in de internationale context leidt tot kortsluitingen. In de redactionele inleiding (I, 17) wordt met de overtuigingskracht van een flapttekst uitgeroepen: 'In geen enkel land ter wereld heeft de christelijke arbeidersbeweging een ontwikkeling gekend als in België. Bestaat er in het buitenland een vanzelfsprekende relatie tussen arbeidersbeweging en socialisme, dan biedt België een uitzondering op dit beeld. De 'arbeidersbeweging in België, dat betekent niet in het minst de christelijke arbeidersbeweging'. En Nederland dan? Oostenrijk? Zwitserland? Righarts dissertatie uit 1986, in dit kader toch niet irrelevant, wordt niet in de literatuurlijst vermeld, wel de kritiek op hem van Simon en Van Damme (I, 35).

Sterker nog, wat niet klopt in Europese context, is zelfs voor België niet waar: ondanks de regelmatige pogingen om toch vooral ook aandacht te besteden aan de ontwikkelingen in Wallonië, stellen de auteurs hier Vlaanderen voor het gemak maar gelijk aan heel België.

E. Nijhof

P. J. H. Selten, *Het apostolaat der jeugd. Katholieke jeugdbewegingen in Nederland 1900-1941* (Dissertatie Nijmegen 1991; Amersfoort: Acco, 1991, 262 blz., f39,-, ISBN 90 5256 062 5).

De Utrechtse historicus Peter Selten heeft zich vanaf zijn doctoraalscriptie beziggehouden met de katholieke jeugd- en jongerenverenigingen in Nederland. In verschillende artikelen heeft hij vervolgens zijn bevindingen en inzichten gepubliceerd; zijn dissertatie mag dan ook gelden als de samenvatting van een lang en gedegen onderzoek. Het is een helder en leesbaar boek geworden. In een eerste deel wordt een overzicht gegeven van de discussie over de opkomst van de jeugdbeweging, vooral aan de hand van John Gillis (*Youth and History*, 1974). Vervolgens wordt uitvoerig ingegaan op de receptie van dat verschijnsel in katholieke kring, gebed in het meer algemene kader van het katholiek pedagogisch denken. Centraal daarin staat de encycliciek *Divini illius magistri* van paus Pius XI uit 1929, waarin het nieuwe 'pedagogisch naturalisme' (dat zich vooral richtte op de bevordering van de autonomie en vrijheid van het kind) werd verworpen en de eeuwige waarden van het katholieke geloof nog eens onder de aandacht gebracht. Selten laat heel overtuigend zien dat achter deze façade een grote verdeeldheid in katholieke kring schuil ging, waarin wanhopig getracht werd iets te begrijpen van wat jongeren bewoog. Vooral de Duitse priester Linus Bopp vervulde een belangrijke rol in de overbrugging tussen de traditionele katholieke wijsgerige en theologische opvattingen en de modernere

psychologische inzichten. Deze analyse laat tevens zien dat de interne consistentie van de katholieke zuil niet overgewaardeerd moet worden; juist op het punt van de opvoeding heerste allerminst consensus. Dat blijkt vervolgens overduidelijk als Selten overgaat tot een beschrijving van de ontwikkelingen in de katholieke jongerenorganisaties in Nederland, drie hoofdstukken over respectievelijk de patronaten, de vernieuwing van de patronaten (in de vorm van de jonge wacht en de kruisvaart) en de katholieke verkenneren. In dit tweede gedeelte van het boek ligt de nadruk op de abrupte omslag in 1927-1928, toen men in katholieke kring overging van de ouderwetse organisatievormen naar nieuwe, sterk op de vrije jeugdbeweging gerichte organisatievormen en activiteitenpatronen. Het geheel wordt afgesloten met een slotbeschouwing, waarin de verschillende gegevens nog eens worden samengevat. Na de fraaie dissertatie van Johan Sturm, *Een goede gereformeerde opvoeding* uit 1988, is hiermee een waardig katholiek pendant verschenen.

Toch moet het boek ook vragen op, vooral omdat de auteur vrij dicht op zijn bronnen is blijven zitten. Zo is er die merkwaardige situatie dat de Nederlandse katholieken heel lang gesparteld hebben tegen padvinderij en verkennerij. In Frankrijk waren de geloofsgenoten al een decennium eerder op dat paard gaan wedden; zelfs de paus, Pius XI, stelde regelmatig de bloeiende katholieke padvinderij in Italië ten voorbeeld. Dat uitstel in Nederland vergt dus een specifieke verklaring. Maar niet alleen het uitstel, ook de beleidswijziging zelf in 1927-1928 behoeft meer toelichting dan Selten geeft. Voor een deel is die wijziging moeilijk nader te documenteren, omdat een aantal cruciale bronnen (notulen van het Centraal comité tot bevordering van de patronaatsbelangen in Nederland) ontbreken ofte vaag zijn. Als belangrijkste reden voert Selten aan dat de katholieke jongeren niet langer naar de ouderwetse patronaten kwamen, dat de organisatiegraad als het ware op zijn grenzen stuitte. Uit de cijfers (139) blijkt dat echter niet, daarin valt althans geen daling van de belangstelling af te lezen. Bovendien zou op die gronden en op dat moment een overstap naar het jeugdbewegingsmodel ook niet erg voor de hand liggen: de meest succesvolle concurrent, de AJC, klaagde in die periode steen en been over de afnemende belangstelling. Zo is het onwaarschijnlijk dat de cijfers aanleiding hebben gegeven tot de beleidswijziging. Misschien dan het oprukken van de nieuwe adolescentiepsychologie, zoals die door Foersteren vooral Bopp juist in de jaren twintig naar voren werd gebracht? In het vernieuwingsgezinde blad *Dux* wordt inderdaad veel aandacht geschonken aan deze auteurs. Toch blijft de vraag of ze niet vooral moesten dienen als legitimatie voor een reeds gekozen beleidslijn. Opvallend immers — juist in vergelijking met bijvoorbeeld de gereformeerde pedagogiek, zoals Sturm die geanalyseerd heeft — is het ontbreken van een consistente katholieke pedagogiek, waarin het hele scala werd gepresenteerd van theologisch/wijsgerige opvattingen tot en met praktische adviezen over het spelelement in de jeugdbeweging. Voor zover er iets werd ontwikkeld was het vooral een loflied op de eeuwige waarden van het geloof en een veroordeling van sexualiteit en bioscoop: erg veel retoriek en erg weinig substantie. In het werk van de katholieke pedagoog H. L. F. J. Deelen, secretaris van het Nederlands jeugdleiders instituut en in 1925 in België gepromoveerd op een aardig proefschrift over de pedagogiek van de padvinderij — *Eenige opbouw-elementen van een jeugdbeweging. Conclusies uit een historische en psychologische studie over de padvinderij* — zou een aanzet te vinden zijn geweest, maar die werd in katholiek Nederland opvallend genegeerd. Opvallend is ook dat als er wel iets aardigs op dit gebied verschijnt het uit België moet komen (en wel in de vorm van een driedelig werk, getiteld *Verkennerleven* van M. van Haegendoren, 1938-1941).

En zo blijft de lezer wat met het gevoel zitten dat de Nederlandse katholieken wel een erg ongelukkige hand hebben gehad met hun jeugdbeleid. Ze liepen één à twee decennia achter met hun pedagogisch beleid, geteisterd door de vreselijke discussies in die kring over de relatie

tussen leken en priesters, diocesaan of nationaal, de modernisering verwerpend en zich daar toch niet aan kunnen onttrekken. En als dan tenslotte aan het eind van de jaren twintig een knoop wordt doorgehakt zijn ze te laat, want juist dan zakt alom het oorspronkelijke jeugdbewegings-idealisme in. Het is dan een geringe troost dat de katholieke verkennerij voor een aantal jongeren, zoals Jo Cals, nog een belangrijke fase is geweest in hun emancipatieproces.

P. de Rooy

E. L. van Olst, *Uilkema, een historisch boerderij-onderzoek. Boerderij-onderzoek in Nederland 1914-1934* (Dissertatie Leiden 1991; Arnhem: Stichting historisch boerderij-onderzoek, 1991, 680+821 blz., (2 dln.), f240,-, ISBN 90 70103 13 3).

Klaas Uilkema (1873-1944) is de grondlegger van het moderne boerderij-onderzoek in Nederland. In een heel kleine kring was dat al lang bekend, maar nu E. L. van Olst met haar tweedelige dissertatie een monument voor hem heeft opgericht, is de grote betekenis van zijn werk ook publiekelijk vastgesteld. Van Olst zal voortaan met dit standaardwerk ongetwijfeld in zijn glorie delen.

In het eerste boek reconstrueert ze gedetailleerd het leven en de werkwijze van deze autodidactische geleerde, die zich twintig jaar lang grote opofferingen getroostte om de Nederlandse boerderijtypen te onderzoeken en daarbij zijn gezin in de staat van 'fatsoenlijke' armoede bracht om dat werk te kunnen blijven voortzetten. In de loop der jaren groeide zijn achterdocht tegen de academische wetenschappers die hem in verband met een driejarig *stipendium* (en de nasleep daarvan) begeleidden, en die hij ervan verdacht met zijn resultaten te willen gaan pronken. In 1934 sloot hij, vereenzaamd en verbitterd, al zijn materiaal in een verzegelde kist op en wilde hij met niets en niemand uit de sfeer van het boerderij-onderzoek meer te maken hebben. Zijn nabestaanden droegen de collectie in de jaren vijftig over aan het Openluchtmuseum in Arnhem: opmetingen van 388 boerderijen overal in Nederland, met aantekeningen, correspondentie en 3.100 foto's.

In deel twee worden die 388 gebouwen met Uilkema's plattegronden, doorsneden, foto's en een keuze uit zijn aantekeningen gedocumenteerd, met daarbij een beschrijving met commentaar van Van Olst. Dit *corpus* is een fascinerende catalogus van de zeer gevarieerde boerderijtypen die Nederland in het begin van deze eeuw nog te zien gaf — een variatie die niet alleen aan lokale tradities maar vooral ook aan de plaatselijke bedrijfsvoering en de welstand van de boer moet worden toegeschreven. Uilkema documenteerde boerderijen die in het betrekkelijke isolement van slechte onverharde wegen, zonder gas, leidingwater of electriciteit en zonder bedrijfsmechanisatie nog uiterst traditioneel functioneerden. Anders dan bij het toen gebruikelijke boerderij-onderzoek, zoals dat van de Utrechtse germanist J. H. Gallée, die de boerderijen zag als plaatsen waar een oude volkscultuur werd doorgegeven, bestudeerde Uilkema de boerderij als een bedrijf en keek hij naar functies en bouwkundige constructies: daarin was hij, met alle miskenning vandien, de eerste die met de aanpak kwam die nog steeds toonaangevend is.

De vraag rijst waar het deze pionier die zijn gezin, zijn baan en zijn inkomen en twintig jaar van zijn leven opofferde, in wetenschappelijke zin om ging. Uit de studie van Van Olst komt hij vooral naar voren als een man die zoveel mogelijk gebouwen, constructies en mondeling doorgegeven kennis wilde registreren voordat die voor het nageslacht verloren zouden gaan (het was Uilkema wel duidelijk dat daar vanwege de opkomende modernisering van het platteland niet veel tijd meer voor was). Hij was zo te zien niet geïnteresseerd in vraagstukken van een hoger abstractieniveau dan wat hij noemde de 'evolutie' van de boerderijtypen, een belangstel-